Arkeologisk utredning i

Nykvarn

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom
fastigheten Cementen 5, 6 m.fl.,
Nykvarns kommun,
Stockholms län.

Göran Wertwein

ARKEOLOGISTIK Rapport 2021:22

Arkeologisk utredning i

Nykvarn

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2 inom
fastigheten Cementen 5, 6 m.fl.,
Nykvarns kommun,
Stockholms län.

© Arkeologistik AB
Redaktionell bearbetning: Göran Wertwein

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv

Fastighetskartan: © Lantmäteriet MEDGIV-2020-8-05762. Terrängkartan, samt GSD–Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

Stockholm 2021

Omslagsbild: Kopparmynt (Carl XIV Johan, 1821) som påträffades i en husgrund inom L2015:3526.

Innehåll

Sammanfattning 7

Bakgrund 7

Kulturmiljö 7

Syfte och metod 7

Resultat 8

Bedömning 9

Utvärdering 9

Administrativa uppgifter 10

Bilagor 11

Bilaga 1. Plan med berörda lämningar, påträffade objekt markerade 11

Bilaga 2. Planskiss med ung. lägen för metall-detektorgropar och handgrävd provruta 12

Figurförteckning

Figur 1. Utredningsområdet markerat på Terrängkartan, skala 1:40 000. 6

Figur 2. De berörda lämningarna och utredningsområdet markerade på Fastighetskartan. Skala 1:10 000. 6

Figur 3. Skosölja i Cu-legering 9

Figur 4. Kopparmynt från 1821. 9

Figur 5. Glas från husgrund. 9

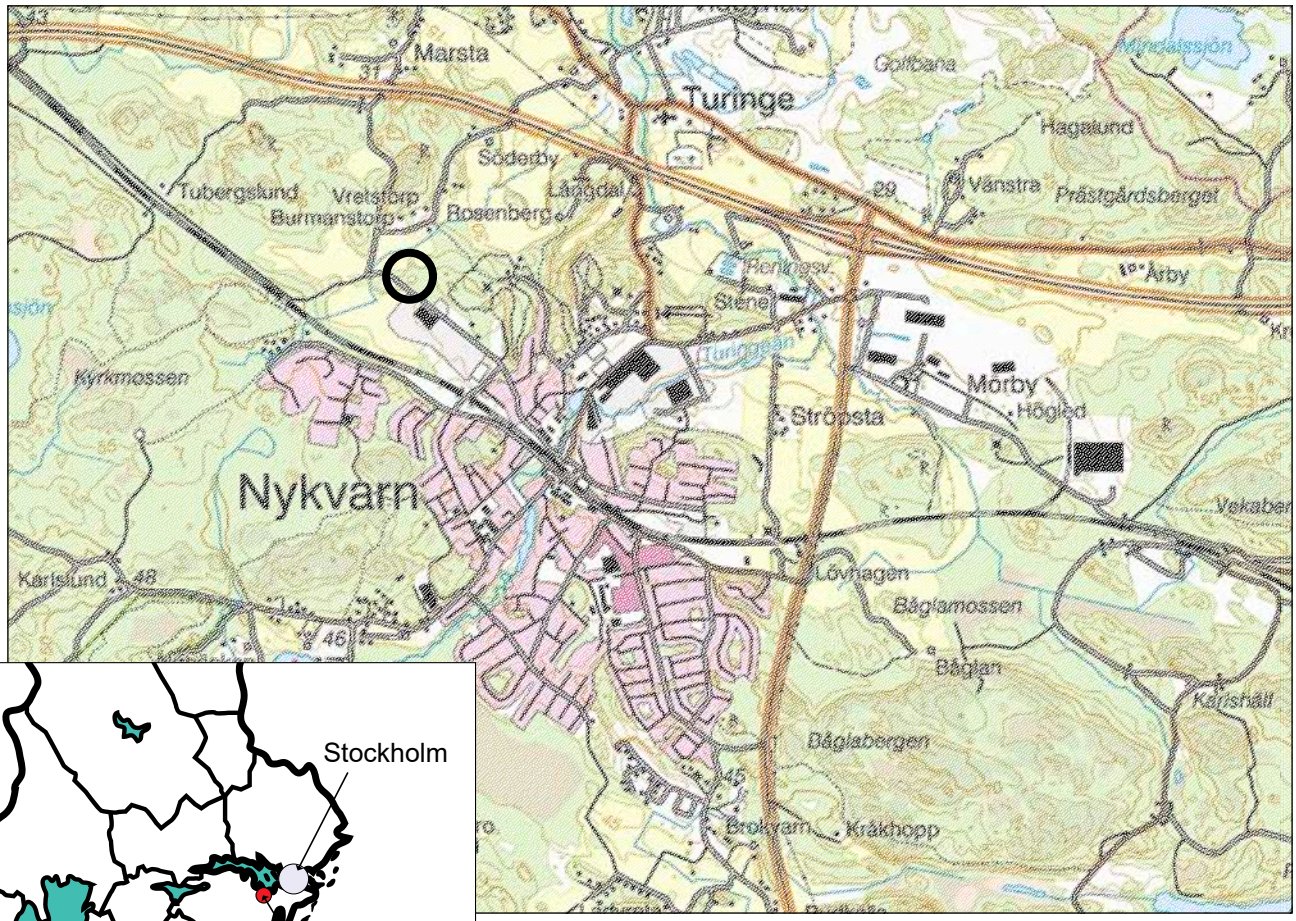

Fig 1. Utredningsområdet markerat med svart cirkel på Terrängkartan, skala 1:40 000.

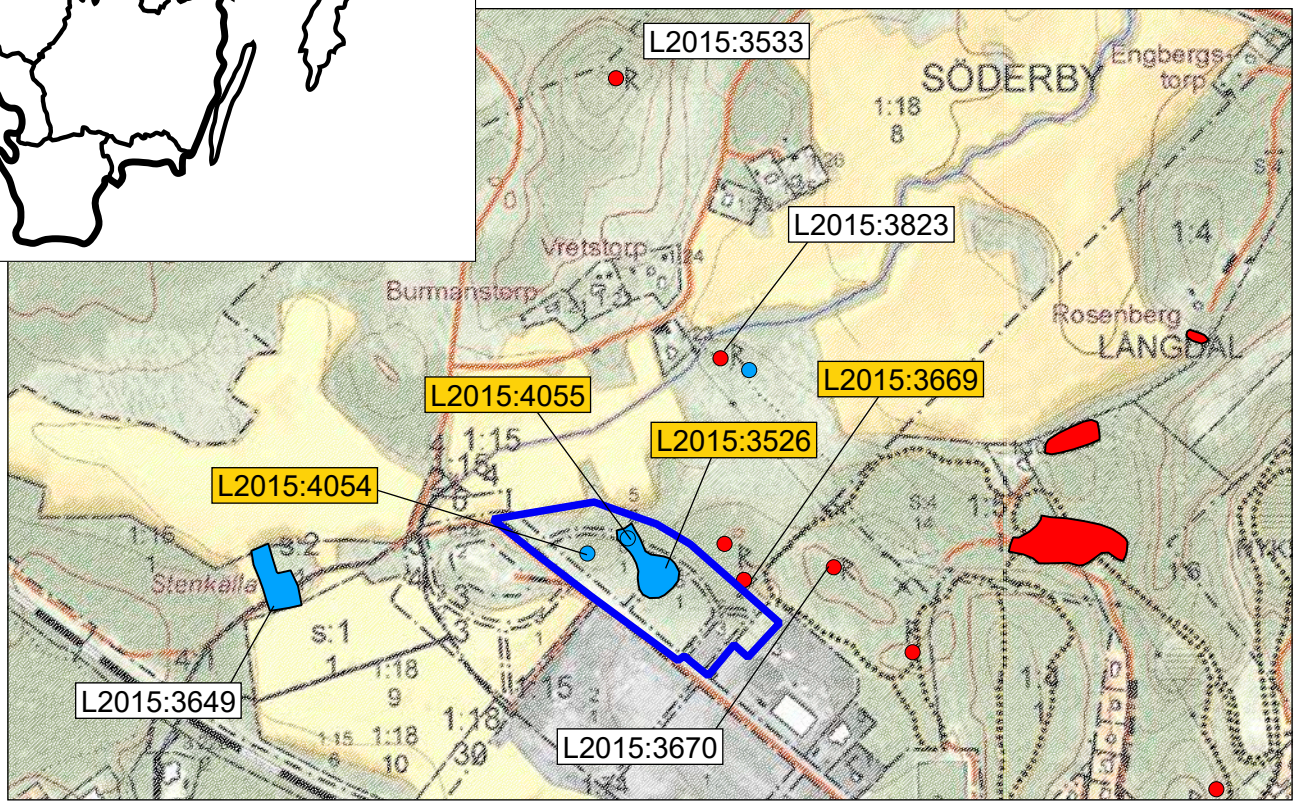

Fig 2. De berörda lämningarna och utredningsområdet (blå linje) markerade på Fastighetskartan, skala 1:10 000.

Sammanfattning

Arkeologistik AB genomförde i slutet av september 2021 en arkeologisk utredning i nordvästra delen av Nykvarn. Syftet var att söka tidigare okända lämningar inom utredningsområdet men även att klargöra status på två fornlämningsliknande lämningar och på en bebyggelselämning (L2015:4054-4055, L2015:3526) samt omkartera stensättning L2015:3669.

Den fornlämningsliknande lämningen L2015:4054 visade sig vara en samling röj/odlingssten med en skjutskåre på toppen. Denna bedöms som en övrig kulturhistorisk lämning.

Den fornlämningsliknande lämningen L2015:4055 visade sig vara en äldre kollapsad myrstack och utgår därför som lämning.

Bebyggelselämningen L2015:3526 tolkas utifrån fyndmaterialet ha varit i bruk redan före 1850 varför bedömning till fornlämning görs.

Den omkarterade stensättningen L2015:3669 visade sig ligga ca sex meter längre mot nordost, alltså längre från utredningsområdet.

Inventeringen kunde påvisa en färdväg och en täktgrop (obj 1-2) inom utredningsområdet vilka bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar samt ett antal sentida röjningsrösen.

Bakgrund

Nykvarns kommun arbetar med en ny detaljplan som syftar till att bebygga området. Inom ytan finns tre kända lämningar: L2015:4054 (fornlämningsliknande lämning), L2015:4055 (fornlämningsliknande lämning) och L2015:3526 (bebyggelselämning).

För att länsstyrelsen ska kunna fatta beslut i ärendet har man bedömt att en arkeologisk utredning etapp 1 och 2 ska göras med syfte att fastställa om tidigare okända lämningar finns. Vid utredningen ska även de registrerade lämningarnas status klargöras samt en omkartering av den nära utredningsområdet liggande stensättningen L2015:3669.

Länsstyrelsen beslutade att tilldela Arkeologistik att skulle genomföra utredningen (beslutsdatum 2021-09-03, dnr 431-51360-2021). Arkeologistik genomförde utredningen den 27-28 september 2021.

Kulturmiljö

Utredningsområdet (UO) ligger mellan ca 40-45 möh och är i norr beväxt med framförallt gran och tall. I den södra delen växer främst asp. Området sluttar mot S-SV och markslaget utgörs till störta delen av glacial finsand. De berörda lämningarna inom utredningsområdet utgörs av två fornlämningsliknande lämningar och bebyggelselämningar (se Bakgrund).

Fornlämningsbilden i UOs närhet utgörs direkt i norr och nordost av stensättningar (tex L2015:3533, 3670). I norr finns även hällristningar (L2015:3823). I väster finns en husgrund från historisk tid (L2015:3649).

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra om tidigare okända fornlämningar kunde finnas inom utredningsområdet (UO). Utredningen skulle också klargöra den registrerade bebyggelselämningen L2015:3526 antikvariska status samt bedöma om de fornlämningsliknande lämningarna L2015:4054 och L2015:4055 utgjorde fornlämning.

Stensättningen L2015:3669 som enligt KMR ligger strax norr om UO behövde mätas in på nytt för en mer exakt position med anledning av att se om den skulle komma att beröras av den nya detaljplanen.

För inmätning i fält har en RTK-GPS använts. Detalj- och översiktsbilder togs med digitalkamera. Påträffade fynd har återdeponerats.

Resultat

L2015:4054 - fornlämningsliknande lämning

Vid inventeringen visade den sig ligga ca 24 m OSO om det registrerade läget i Fornsök. Den är ca 5 m i diam och 0,3-0,4 m hög av 0,2-0,4 m stora stenar. Övertorvad och beväxt med en ung rönn. I norra delen fanns en kallmur av 0,2-0,35 m stora stenar i upp till två skikt, ca 2 x 1,5 m stor (NNO-SSV) i närmast 90 graders vinkel.

En del av lämningens östra kant torvades av (ca 1x1 m stor yta) och stenar av blandat material, både rundade och skarpkantade, kunde ses. Rikligt med tegelkross från både taktegel och tegelstenar påträffades. Stenarna var tämligen löst liggande. Strax söder om lämningen fanns ett dike. Ytorna O, NS och NV om anläggningen var stenröjda, troligen tidigare åker.

Arkeologistik gör bedömningen att lämningen är ett röjnings/odlingsröse med en senare anlagd skåre för jakt. Bedömningen blir således övrig kulturhistorisk lämning.

L2015:4055 - fornlämningsliknande lämning

Vid inventering visade den sig ligga något söder om registrerat läge. En ca 2 x 0,6-1 m stor yta torvades av och provgrävdes. Varken sten eller gravliknande jord/mofyllning kunde ses. Innehållet uppfattades istället vara en äldre kollapsad myrstack. Lämningen är således ingen fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning.

L2015:3669 - stensättning

Den näraliggande stensättningens mittpunkt visade sig efter kartering ligga ca 6 m mot NO. Alltså något längre ifrån utredningsområdet.

L2015:3526 - husgrund, historisk tid

Kart- och arkivgenomgången har tyvärr inte kunnat ge information om bebyggelselämningen. Husgrunder och en källare kunde dock, i enlighet med KMR, identifieras i fält.

För att försöka fastställa om lämningen utgjorde en fornlämning (äldre än 1850) har ytan runt men även inom den tydligaste husgrunden med spisröse (HG2) metalldetekterats (bil 2). Även en provruta ca 1x0,65 m stor grävdes inom byggnadens NO del.

Metalldetekteringen

En grop grävdes öster om HG2. I denna hittades en plåtbit, en spik samt en ten. Inom husgrundens sydvästra del grävdes tre gropar. I dessa fanns en spadskoning av järn, enstaka spikar, ett kopparmynt samt en skosölja i Cu-legering.

Skosöljans form och utseende gör att Arkeologistik bedömer den vara från 1700-talet fram till och med ungefär första halvan av 1800-talet.

Myntet är en ¼ skilling präglad för Carl XIV Johan 1821. Från 1835 har skillingmynten valutan angiven i skilling banco. Myntningen av skilling upphörde 1855 och räknas därefter inte längre vara en kontant.

Provruta

Fyllningen utgjordes av torv (0,08 m), ovan brun myllig sand (0,12 m), ovan gulbrun morän. I den bruna fyllningen fanns tegelkross, en glaserad rödgodsskärva (mörkbrun glasyr) samt glas. Glasskärvorna utgjordes av ett planglas (fönsterglas) med nupen kant, i övrigt rikligt med fragment av kärlglas (inga tydliga buteljglas). Kärlglasens tjocklek varierade mellan 1-2 mm. Samtliga glasskärvor var färgade ljusgrönt, mörkgrönt, bruntonat samt en ljusblå glasbit. Ofärgat glas saknades helt.

Sammantagen bedömning av bebyggelseläget

Generellt brukar man säga att det mörkgröna fönsterglaset dyker upp under 1700-talet för att under 1800-talet övergå till mer ljusgrön ton och från ca 1850 till ofärgade glas. Då vi inte påträffade ofärgat glas gör vi bedömningen att de många färgade glasskärvorna, tillsammans med skosöljan (som bedöms höra till ca 1700-1850) och myntet från 1821 (vars valuta upphörde som kontant år 1855) visar att bebyggelselämningen varit i bruk innan 1850. Vi gör därför bedömningen att lämningen utgör en fornlämning. Lämningen kommer att omregistreras som en lägenhetsbebyggelse i KMR..

Kart- och arkivstudier samt inventering

Arkiv- och kartstudierna visade inget av större antikvariskt intresse. Äldre kartor över området saknades men man kan på ekonomiska kartbladet från 1952 (J133-10H2i52, Nykvarn) se att utredningsområdet till stora delar utgjordes av öppen mark, sannolikt gammal åkermark.

Fig 3. Skosölja som påträffades i husgrund HG2.

Fig 4. Kopparmynt från 1821. Funnet i HG2.

Fig 5. Glas från husgrund HG2 (både plan och kärlglas).

Vid inventeringen gavs löpnummer endast till två objekt (obj 1-2). Objekt 1 utgörs av en färdväg, ca 25 m lång (NV-SO), anlagd i SV-sluttning. Vägbank 1,7 m bred och 0,2-0,4 m hög utmed södra sidan. Denna bedöms vara en övrig kulturhistorisk lämning. Objekt 2 utgörs av en täktgrop, ca 2,5x2 m (NO-SV) och 0,6 m djup. Bedöms vara en övrig kulturhistorisk lämning. Utöver detta påträffades ett antal röjnings/odlingsrösen vilka låg inom den öppna ytan på ekonomiska kartbladet (se ovan). Dessa bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar. Täktgropen och röjningsrösena kommer inte att registreras i KMR.

Bedömning

L2015:4054 - skåre/jaktvärn

Efter avtorvning och rensning bedöms lämningen vara en samling röj/odlingssten med en skjutskåre på toppen (som anlagts senare). Bedöms vara en övrig kulturhistorisk lämning.

L2015:4055 - naturbildning

Efter avtorvning och rensning bedömdes lämningen vara en äldre kollapsad myrstack och utgår därför som lämning.

L2015:3669 - stensättning

Lämningen var belägen ca 6 m längre mot NO än vad som är registrerat i Fornsök.

L2015:3526 - lägenhetsbebyggelse

Efter undersökning bedöms bebyggelselämningen ha varit i bruk redan före 1850 varför den bör omregistreras till fornlämning.

Inventeringen

Det påträffades en färdväg (obj 1), en täktgrop (obj 2) samt flera sentida röjningsrösen. Samtliga bedöms vara övriga kulturhistoriska lämningar. Endast väglämningen har registrerats i KMR (L2021:7237).

Utvärdering

Den arkeologiska utredningen genomfördes i enlighet med undersökningsplanen. Efter samråd med Länsstyrelsen angående eventuell konservering av ett kopparmynt och en skosölja beslutades att fynden skulle återdeponeras.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen, beställning	*431-51360-2021*
Beslutsdatum	*2021-09-03*
Arkeologistik, projektnummer	*AL 2021.15*
Uppdragsnummer	*202101149*
Landskap	*Södermanland*
Socken	*Turinge*
Kommun	*Nykvarn*
Fastighet	*Cementen 5 m.fl.*
Fornlämning	*L2015:3526 m.fl.*
Typ av undersökning	*Arkeologisk utredning etapp 1 och 2*
Fältarbete	*27-28 september 2021*
Personal	*Göran Wertwein, Kjell Andersson*
Teknik	*RTK-gps*
Koordinatsystem	*Sweref 99 TM*
Arkivmaterial	*Mätfiler, fältanteckningar och digitala fotografier förvaras tills vidare hos Arkeologistik AB.*
Fynd	*Inga fynd har tagits tillvara.*

Bilaga

Bilaga 1. Berörda lämningar, påträffades objekt samt utredningsområdet markerat, skala 1:2000.

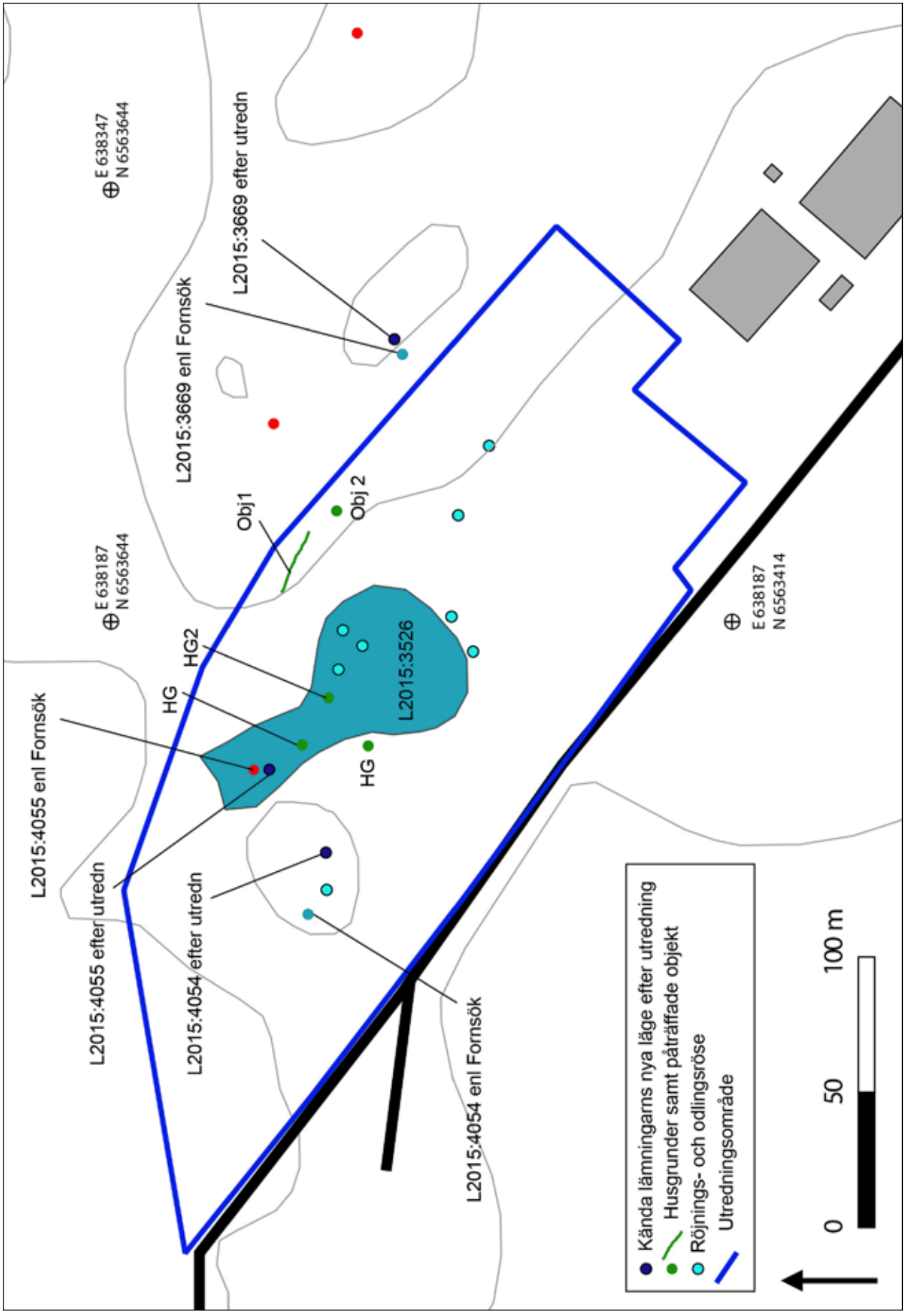
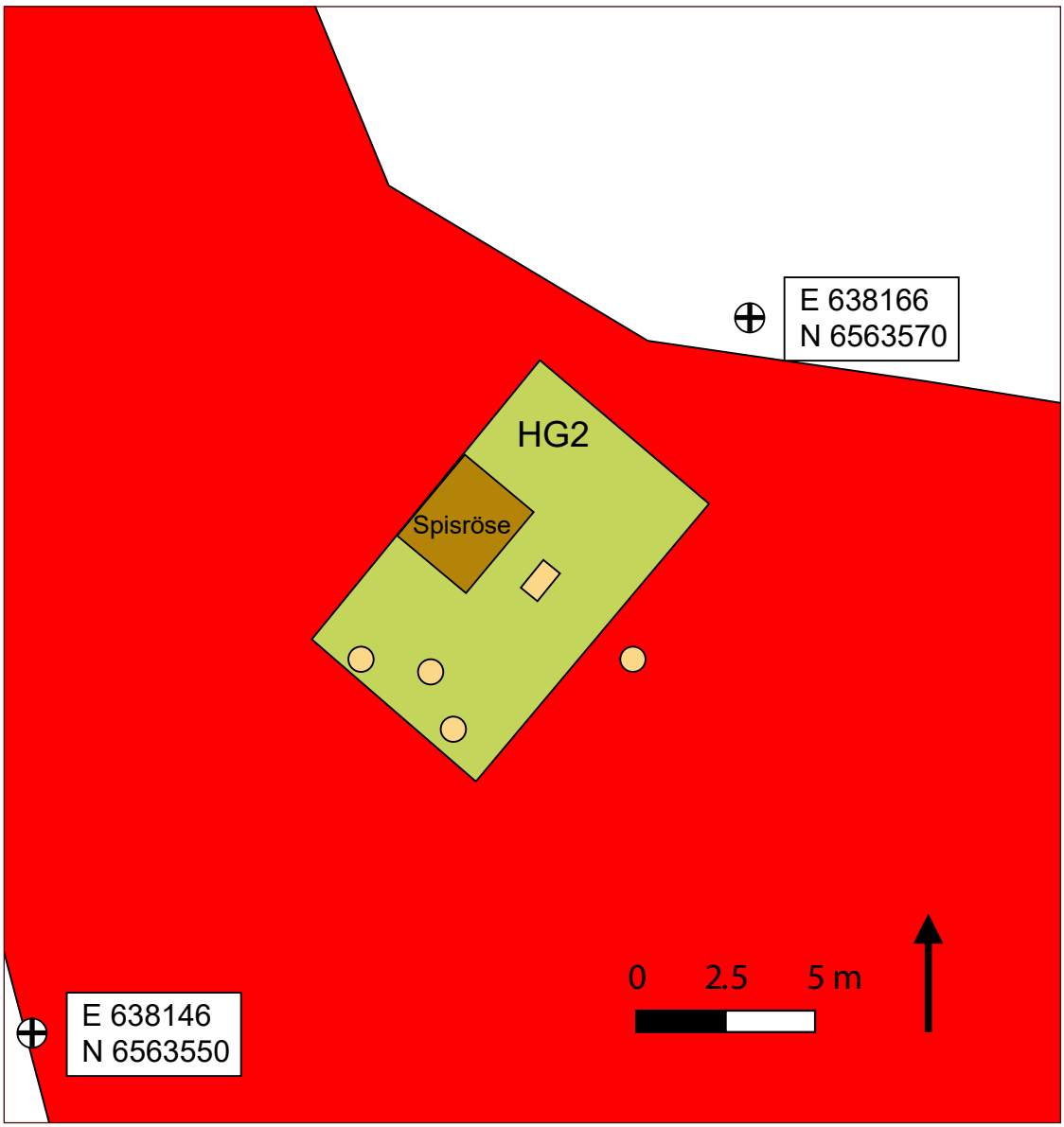
Bilaga 2. Planskiss (ej exakt pga dåliga mätvärden i skog). Fyra cirklar och en rektangel inom och i anslutning till HG2 redovisar grovt lägena för metalldetektorgropar och handgrävd provruta.